

Wandelen in
Wijchen

Gemeente
Wijchen

Wandelen in Wijchen

In het Land van Maas en Waal ligt de gemeente Wijchen. Al zo'n 6.000 jaar geleden wisten mensen dat het hier goed toeven is. Uit deze periode en alle die daarop volgen, zijn archeologische vondsten gedaan. Uit deze periode en alle die daarop volgen zijn vondsten gedaan; het archeologisch onderzoek gaat nog altijd door. Deze rijke historie wil Wijchen niet verloren laten gaan, vandaar dat deze route u leidt langs mooie historische en culturele plekken in het centrum van Wijchen.

De wandelroute wordt gemarkeerd met zuilen die in het kort weergeven wat de historische waarde is van de plek waar u langs loopt. De tekst die op de zuilen staat, kunt u ook in dit boekje lezen.

Een kaartje met de wandelroute vindt u achterin dit boekje.

- 1 De route start bij station Wijchen. Op het stationsplein vindt u de eerste zuil. Als u bij deze zuil staat loopt u richting het cafetaria en daar steekt u de weg over. Aan de overkant van de weg staat de tweede zuil.

Zuil 1 - Cultuurhistorische route 1998 - De molen, kasteellaan, paardenmarkt, Kasteel Wijchen en bewoners kasteeltuin, Sterreboos, Grafveld, de markt, de kerk, klooster Tienakker, de Meer en de Maas

- 2 Aan het begin van dit paadje, dat omhoog loopt naar de molen, staat op een zuil aangegeven wat de standen van de wieken van de molen betekenden in vroeger dagen. U loopt het paadje omhoog naar de molen. Als u boven gekomen bent, ziet u aan de linkerkant de derde zuil staan.

Zuil 2 - Bruiloft, Vreugd, Rouw, Geen werk, Buiten Bedrijf

- 3 De molen die u ziet, wordt ook wel de 'oude Molen' genoemd en dateert uit 1799. Deze beltmolen werd gebouwd door Michiel Schoonwater in opdracht van de toenmalige kasteelheer Jan Carel d'Osy. De molen deed dienst als korenmolen.

In de belt waar de molen op gebouwd is, was vroeger een doorgang zodat paard en wagen gemakkelijk hun vracht konden brengen en ophalen. Vandaag de dag wordt er nog steeds graan gemalen in de molen.

De belt waar de molen op staat, is ontstaan door het centrale deel van een reeds aanwezige natuurlijke zandheuvel (stuif-rivierduin) op te hogen; dus een heuvel op een heuvel. De rivierduin zelf is in de Prehistorie en de Romeinse tijd gebruikt als een soort grafheuvel. Wijchenaren uit die tijd begroeven hier in de heuvel hun doden in crematiegraven.

Verschillende van die graven met crematieresten, urnen en andere grafgiftten zijn hier opgegraven.

Vanaf de molen loopt u voor de brandweerkazerne langs, en wandelt door tot u bij het kruispunt komt. U bent nu in de Kasteellaan. Op dit kruispunt staan schuin tegenover elkaar twee zuilen die wat vertellen over de historie van deze straat.

Zuil 3 - Molen 1799. Romeinse tijd vanaf 20 v. Chr.; Grafveld IJzertijd 750 v. Chr.; Nederzettingen 4.000 v. Chr.; Rivierduin vanaf 10.000 v. Chr.; Toendra, IJstijd

4 5 Eén van de belangrijkste in- en uitvalswegen van Wijchen is de Kasteellaan, vroeger Zandlaan. Pas in 1940 werd door de gemeente, als statussymbool, besloten deze weg de Kasteellaan te noemen.

Wijchen was tot in de vorige eeuw voor de wijde omgeving de plaats om vee te verhandelen. Op de markt werden hoofdzakelijk paarden verhandeld. Deze werden in het Rivierengebied veel gefokt. Het café “Het Witte Paard” herinnert hier aan. De paarden werden aangelijnd op de Zandstraat (later Kasteellaan). Het overige vee, zoals koeien en varkens, stonden op de markt, de Burchtstraat, Kromme Elleboog en Sterrebosweg. Eens per jaar wordt er in oktober, om de herinnering eraan levend te houden, nog steeds een veemarkt georganiseerd.

Zuil 4 - Heel vroeger had de weg van Teersdijk naar kasteel geen naam, de weg werd aangeduid met ‘van Teersdijk naar dorp’. Later werd het ‘zandweg tot aan de Leemweg’, en het laatste stuk tot aan het kasteel Zandstraat. Dat laatste stuk werd in 1940 om statusredenen veranderd in Kasteellaan

Zuil 5 - Paardenmarkt 1646

6 7 8 9 Iets verderop in de Kasteellaan ziet u aan uw rechterhand Kasteel Wijchen liggen. Voor het Kasteel, in het grind, staat de zesde zuil. Als u de stenen poort loopt, komt u in het voorste gedeelte van de Kasteeltuin terecht. Hier staan twee zuilen. Vervolgens kunt u via het bruggetje de binnenplaats van het kasteel op waar de negende zuil staat.

In 1392 wordt het kasteel voor het eerst genoemd. Vermoedelijk, zo blijkt uit de funderingen in de kelders, is de bouw gestart in het midden van de veertiende eeuw mogelijk zelfs eind 13e eeuw. Het begon allemaal met een woontoren. In de loop van de eeuwen werd het kasteel uitgebreid met vertrekken rondom een kleine binnenplaats. Toen de Bronckhorst-Batenburgers het kasteel in de zestiende eeuw in handen kregen, was het een bouwval. Zij begonnen aan de herbouw. Deze werd echter pas tussen 1609 en 1629 voltooid onder de nieuwe eigenaren, Emilia van Nassau en Emanuel van Portugal, Emilia was de 3e en jongste dochter van Willem van Oranje en diens 2e vrouw Anna van Saksen. Zij bouwden het

oorspronkelijke ‘vechtkasteel’ met zijn metersdikke muren om tot een fraai adellijk landhuis in Hollandse renaissancestijl. Als bewijs van hun liefde lieten zij de muurankers - bestaande uit twee met de rug tegen elkaar rustende e’s. - aanbrengen. Het huis is dan ook lang de ‘Eënborg’ of ‘Einborg’ genoemd. Na Emilia van Nassau hebben veel families op het kasteel gewoond.

In de 18e eeuw werd het eigendom van het geslacht d’Osy. In 1799 heeft baron Jan Carl d’Osy de molen (aan het begin van de route) op eigen terrein laten bouwen. Toen het Kasteel in de Sinterklaasnacht in 1906 helemaal afbrandde, woonde jonkvrouwe Van Andringa de Kempenaer er. Zij heeft het Kasteel weer laten opbouwen na de grote brand. In 1932 kwam het Kasteel in het bezit van de gemeente.

Tegenwoordig wordt de begane grond van het kasteel het gebruikt als raadhuis en trouwlocatie. Op de 1e en 2e verdieping bevindt zich het Museum Kasteel Wijchen. Het museum geeft aan de hand van verschillende thema’s een overzicht van de continue bewoning-geschiedenis van Wijchen vanaf de Midden Steentijd tot en met de Middeleeuwen.

Als u de binnenplaats weer via het bruggetje verlaat, gaat u links om het kasteel heen. Aan uw rechterhand vindt u dan de Museumtuin (protohistorische tuin). Daar staat ook de tiende zuil.

Zuil 6 - Kasteel Wijchen. Opnieuw opgetrokken in Archaïse stijl door Emilia van Nassau en Emanuel van Portugal, ca. 1600. Het kasteel werd herbouwd in de stijl zoals we die kennen uit sprookjes, met op elke hoek een torentje met spits en een grote toren in het midden met een uivormige spits, het geheel omgeven door een slotgracht met ophaalbrug. Emilia verkocht haar parelsnoer ter waarde van 9.000 gulden om de herbouw te kunnen voltooien; Uitbreiding door de Bronkhorsten ca. 1500; Compact woontoren-kasteel ca. 1400

Zuil 7 - Kasteelbewoners; Gemeente Wijchen 1932; Van Andringa de Kempnaer 1904; D'Osy 1771; Van Nassau 1609; Bronkhorst 1535; Van Galen 14e eeuw

Zuil 8 - 1906 Grote brand Kasteel Wijchen

Zuil 9 - Emilia van Nassau ∞ Emanuel van Portugal

10 De Museumtuin 'De Tuun' wil een indruk geven van de ontwikkeling van de land- en tuinbouw in de periode 200 v.C. - 1000 n.C. Daarvoor zijn vakken aangelegd met de toen meest voorkomende granen, groenten, kruiden en planten. Bij het laatste gaat het om verfen legendeplanten. In de kasteeltuin waren de paden in een stervorm aangelegd. Daar komt de naam Sterrebos vandaan. In de tuin stond een theehuisje waar de bewoners na een wandeling thee konden drinken.

Om de route te vervolgen gaat u bij de tiende zuil linksaf. U loopt nu langs de achterkant van het kasteel. Via het bruggetje verlaat u de kasteeltuin en u slaat linksaf. Zo loopt u weer naar de Kasteellaan.

Zuil 10 - Proto Historische tuin - Gerst, haver, pluimgierst, tarwe, spelt, erwit, duiveboon, akkerboon, paardeboon, vlas, huttentut, rogge, slaapbol, hennep, biet, postulaak, sellerie, ui, koriander, peterselie, zachte dravik, bolderik, voederwikke, radijs, zwarte mosterd, cichorei, karwij, melganzevoet, moeraswalstro, wouw, wede

11 Hier vindt u de elfde zuil. Op de zuil is de stervorm van de oorspronkelijke kasteeltuinaangegeven. De monumentale villa waar u voor staat, is er naar genoemd: Villa Sterrebos.

Op de Kasteellaan gaat u rechtsaf naar de Markt.

Zuil 11 - Sterrebos. Oud jachtgebied met een kruising van paden in de vorm van een ster in het bos

12 13 14 Op de markt staan drie zuilen.

De zuil (12), waarop knikwandpotten zijn afgebeeld, herinnert aan het feit dat onder het oostelijk deel van centrum Wijchen (m.n. het winkelcentrum) een grafveld ligt uit de vroegste middeleeuwen (Merovingisch grafveld 5e-7e eeuw). De opgraving laat een doorsnee zien van de bewoners uit die tijd: eenvoudige lieden, soldaten en adellijke personen. Er zijn rijke sieraden en andere bijzondere vondsten aan het licht gebracht. De nederzetting is mogelijk een 'koningsgoed' geweest, een voorpost van de merovingische koningen.

Zuil 13 onderstreept de belangrijke marktfunctie die Wijchen eeuwen heeft gehad. Wijchen was de plek in de wijde omgeving om vee te verhandelen. De pomp op het marktplein herinnert hier nog aan, zij deed lang dienst als drenkplaats voor de dieren. Na de middeleeuwen kreeg Wijchen van het Hof van Gelre in 1646 opnieuw marktrecht. Tot op de dag van vandaag wordt er op het marktplein markt gehouden. Sinds 1960 is er elke donderdagochtend een waren- en groentenmarkt.

De zuil (14) met plaatsnamen geeft aan hoe Wijchen, toen ook al als marktplaats, lag in een netwerk van wegen in de Romeinse tijd. In Wijchen stond een grote herenboerderij (villa rustica) die vooral graan leverde aan het legioen in Nijmegen (Noviomagus).

Vanaf zuil 14 verlaat u het marktplein naar links en waarna u meteen rechtsaf kunt. U komt dan bij de Sint Antonius Kerk in de Elkerlyckweg. Daar staat zuil 15.

Zuil 12 - Merovingisch grafveld, 425-725 na Chr.

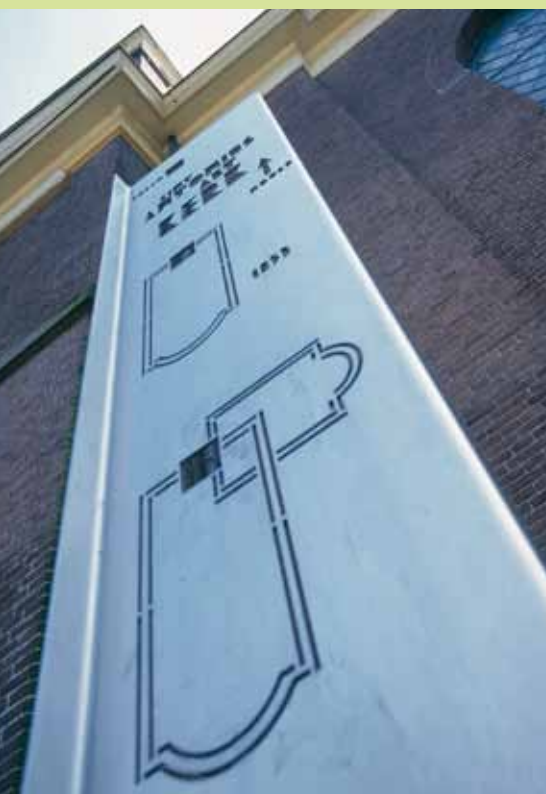
Zuil 13 - Centrum van paarden-, vee en warenhandel. Wijchense Mèrt. 1646: paarden, rundvee, varkens, schapen, geiten.

1818: paarden, vee, linnen, ongesponnen vlas, wannen, boterteilen, manden, potlepels, vaatwerk, bakken, raaden, hoepels

Zuil 14 - Ultra Trajectum. Utrecht; Castra Herculis. Meinerswijk; Noviomagus. Nijmegen; Wijchen; Ceulum. Cuijk; Mosa Trajectum. Maastricht; Colonia Claudia Ara Agrippinensium. Keulen; Het Romeinse Rijk; Roma

15 St. Antonius Abt is de patroonheilige en naamgever van deze kerk. De kerk is vermoedelijk in de 12e eeuw in oost-westrichting ("Heilige Linie") gebouwd langs de Oosterweg. In 1853 werd de middeleeuwse kerk vervangen door de huidige. De vernieuwde kerk werd in noord-zuidrichting gebouwd in neo-classistische stijl. Van de middeleeuwse kerk is alleen de toren overgebleven. Deze was van tufsteen en werd verhoogd en ommetseld.

Zuil 15 - Toren; Sint Antonius Abt; Kerk

16 U volgt de Elkerlyckweg tot de volgende zuil. Daar staat u voor een prachtig laantje van oude lindebomen. Dit laantje moest bescherming bieden tegen zon, regen en wind bij het ter kerke gaan van de zusters van de Tienakker.

De naam Tienakker herinnert aan het feit dat de kerk eeuwenlang onder de allerarmsten in het dorp jaarlijks brood uitdeelden (tiendmaaltijd). Het graan kwam van een akker vlak bij de kerk. Het was een soort van tegenprestatie voor het innen van de kerkelijke belasting: de tiend. Op de Tienakker stonden, toen de zusters Van Bennebroek het in 1854 kochten, de overblijfselen van een omgrachte hofstede of havezathe uit de late middeleeuwen.

Ver voor die tijd, omstreeks 100 na Chr, lag hier al een grootschalig landbouwbedrijf (een Romeins villacomplex).

De zusters bouwden de hofstede om tot een klooster en school. Om dat allemaal te kunnen betalen werd onder andere aan welgestelde dames een oudedagsvoorziening geboden. Deze dames werden "kostjuffrouwen" genoemd. Bij overlijden kwam per testament geld en goederen ten goede aan de kerk en het klooster. Bij het klooster hoorde een boerderij. De om het klooster liggende tuin werd met behulp van een tuinder door de zusters zelf verzorgd. Bij het uitlopen van de Elkerlyckweg komt u vanzelf bij het meer. Hier staat de laatste zuil (17).

Zuil 16 - Tienakker; Hoofdkwartier Geallieerden WO II; Franciscanessen klooster 1833; Havezathe de Tientacker; Romeinse villa

17 Het Wijchens Meer is een oude meander van de Maas. In de Romeinse tijd was het nog bevaarbaar, getuige de in recente tijd gevonden aanwijzingen voor steigerwerk of aanlegplaatsen ter hoogte van de Tienakker. Hier zullen rond het jaar 100 de schepen met het bouw materiaal voor de Romeinse villa hebben aangelegd. Het stenen hoofdgebouw stond

op een hoger gelegen deel aan de oever hier vandaan ongeveer 100 meter in westelijke richting. Vermoedelijk is de bouwheer van de villa bijgezet in een grote grafheuvel (tumulus) aan de westkant van het gebouw (ter hoogte van de huidige Hogeweg). Met een diameter van 47 meter is dit de grootste bekende grafheuvel in Nederland. De 'Meer' (zoals die in de volksmond wordt genoemd) was tot 1864 in handen van de kasteelheren. Toen kwam het in particulier bezit en moest er bij overvaart veergeld worden betaald. Na 1900 kwam er een dam met tolgeld.

Zuil 17 - Dorp aan de rivier; De Maas stroomde vroeger langs Wijchen; 1926 Watersnoodramp; De Meer is wat er overbleef

Vanaf de laatste zuil steekt u weer de weg over naar het fietspad. U gaat hier rechtsaf naar de Renbaan. Deze weg loopt u uit en aan het eind slaat u rechtsaf de Oosterweg in. U neemt de eerste afslag links. U komt bij het Europaplein. U gaat voor het plein rechts af. U steekt het plein over en komt uit bij de Mr. Van Coothlaan. Hier gaat u linksaf. U loopt nu almaar rechtdoor. De weg gaat vanaf het kruispunt (met de Kasteellaan) over in de Bronkhorstlaan. U blijft deze weg volgen tot u weer bij het beginpunt van de wandelroute, het station, uitkomt.

Colofon

Uitgave: Gemeente Wijchen, m.m.v. Johan Jansen, Wim Kattenberg

Fotografie: Peter Timmermans

Productie: Bureau Toppunt, Arnhem

3e herziene druk, januari 2012

